

УДК 65.011.12:330.131.5

А. А. Дюк,

к. е. н., доцент кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0001-6480-0558

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.5.11

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ЗНАЧЕННЯ І АСПЕКТИ ОЦІНКИ

A. Diuk,

PhD in Economics, Department of Economics, Vinnytsia National Agrarian University

SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: VALUES AND ASPECTS OF ASSESSMENT

Статтю присвячено розгляду та обґрунтуванню теоретичних аспектів значення соціальної відповідальності у розвитку сільськогосподарських підприємств, визначенню аспектів її оцінки. Аргументовано необхідність врахування соціальної відповідальності підприємств як інноваційного чинника формування їх конкурентоспроможності. Визначено теоретико-методичні співвідношення економічних основ діяльності підприємства із соціальними результатами, які формують соціальну відповідальність, зокрема враховуючи специфіку сільського господарства. Обґрунтовані теоретичні положення взаємозв'язку економічних результатів господарювання з соціальними.

Сформульовано комплексне теоретико-методичне визначення ролі соціальної відповідальності у розвитку сільськогосподарських підприємств з поглибленням методичного підходу до оцінки стану цього явища в сучасних умовах підприємницької діяльності на селі.

Обґрунтовуються теоретичні положення взаємозв'язку економічних результатів управління економікою із соціальними, а також зазначаються аспекти їх взаємодоповнюваності та взаємозалежності.

Складне теоретико-методологічне визначення ролі соціальної відповідальності у розвитку сільськогосподарських підприємств сформульовано із поглибленням методичного підходу до оцінки стану цього явища в сучасних умовах підприємницької діяльності у сільській місцевості.

The purpose of the article is to deepen the scientific foundations and generalize theoretical concepts of determining the role of social responsibility in the development of enterprises, the importance and proposition of aspects of evaluation in agricultural entrepreneurship.

Research methods — monographic, systematic and comparative analysis, abstract-logical.

The article is devoted to the consideration and substantiation of theoretical aspects of the importance of social responsibility in the development of agricultural enterprises, determination of aspects of its assessment. The necessity to consider the social responsibility of enterprises as an innovative factor in shaping their competitiveness is argued. The theoretical and methodological correlation of the economic foundations of the enterprise activity with the social results that shape social responsibility, in particular taking into account the specificity of agriculture, its importance as a living environment and management. Theoretical provisions of interrelation of economic results of economic management with social are substantiated, as well as aspects of their complementarity and interdependence are noted.

The complex theoretical and methodological definition of the role of social responsibility in the development of agricultural enterprises is formulated with the deepening of the methodical approach to the assessment of the state of this phenomenon in the current conditions of entrepreneurial activity in rural areas.

The levels of formation have been defined and approaches to assessing the social responsibility of agricultural enterprises have been characterized, and indicators have been proposed to analyze the dynamics of change in the indicators of assessment. It is theoretically proved the essential correlation between economic and social responsibility of agricultural enterprises, and it is proposed to take into account the peculiarities of rural development in the methodological approaches to the analysis of socio-economic results of economic behavior of economic entities.

The practical value of the research lies in deepening the scientific foundations of defining the role of social responsibility in enterprise development, the importance and proposing aspects of assessment in agricultural enterprise.

Ключові слова: соціальна відповідальність, підприємство, підприємництво, сільськогосподарське підприємництво, сталий розвиток.

Key words: social responsibility, enterprise, entrepreneurship, agricultural entrepreneurship, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасному світі підприємство є центральною ланкою в системі "виробництво-розподіл-обмін-споживання", демонструє ключову значимість у механізмі задоволення потреб суспільства і окремих індивідів. Розвиток підприємств зачіпає різні сфери життя, виробництва, обміну, споживання, соціального забезпечення. Виконуючи функції господарської структури — підприємства створюють товари і надають послуги. Діють не тільки як класичні економічні агенти виробничо-господарського спрямування, але і як соціальні — несуть соціальну відповідальність перед суспільством, окремими громадянами, працівниками. Традиційна дослідницька позиція щодо побудови підходів з аналізу особливостей розвитку підприємств реалізується в рамках визначення економічних результатів — економічної відповідальності у механізмі ринку. Виходячи з реалій господарювання, ринкових відносин, економічне буття визначає соціальне, яке вже набуло більшого значення для формування матеріального добробуту. Економічний розвиток підприємства — чинник соціальної відповідальності, яка потребує вивчення і наукової оцінки.

Соціальну відповідальність у розвитку підприємств пов'язуємо зі ставленням підприємців до соціально вимірних, значимих аспектів діяльності, що втілюються: на внутрігосподарському рівні (стимулювання персоналу соціально спрямованими витратами, створенням сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі); у зовнішньому середовищі господарювання (фінансування суспільно значимих заходів, соціальних проєктів).

У сучасних економічних реаліях реалізація соціальної відповідальності значно змінилася, адже компетенції підприємства полягають не лише у виробничому спрямуванні, а і у забезпеченні соціального розвитку, реалізації його інтересів, які, наприклад, по-особливому про-

являються у сільськогосподарському підприємстві.

Постановка заданої проблеми в загальному вигляді полягає у сформульованій необхідності визначення теоретичних підвалин соціалізації підприємств через характеристику значимості і аспектів оцінки соціальної відповідальності підприємницьких структур у сільському господарстві.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питання соціальної відповідальності у розвитку економіки і підприємницьких структур досліджується багатьма науковцями [1—12] як на загальноекономічному рівні, так і на рівні сільськогосподарської діяльності досить давно. У її розкритті спираємося на праці А. Сміта [1], Г. Форда [2], К. Маркса і Ф. Енгельса, М. Фрідмана [4], П. Друкера [5], А. Колота [6], М. Маліка [7], О. Шпикуляка [8], Д. Борнштейна [9], О. Саковської [10] та інших [11; 12].

Підприємства, організації, які ставлять за мету досягнення визначених ними ж самими, чи цілей стимульованих зовнішніми впливами (держава, регуляторна політика), стають соціально відповідальними за результати діяльності. Ця місія покладена на них історично і назавжди. Наука різними концептуальними дослідницькими підходами доводить правильність саме такої оцінки позиціонування соціальної відповідальності у розвитку підприємств, у тому числі сільськогосподарських, зокрема: А. Сміт [1] відзначив значимість господарської діяльності як суміжної з характеристиками соціальної відповідальності; американський промисловець Г. Форд [2] визначив соціально відповідальне підприємництво в якості моделі господарювання, яка прямує до ефективності на рівні окремого господарсько-

го суб'єкта, але має виходити за його межі для забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку трудового колективу і ефективності механізму стимулювання працівників; К. Маркс і Ф. Енгельс наголошували про соціальну справедливість, соціальну захищеність працівників, необхідність змін капіталістичного порядку на більш соціалізований; М. Фрідман [4] запропонував ув'язувати соціальну відповідальність із прибутком, а також формуванням справедливої конкуренції на ринку через філантропію, корпоративну соціальну солідарність; П. Друкер [5] запропонував поєднувати економічну відповідальність із соціальною для формування нових бізнесових можливостей посилення конкурентних переваг на ринку; А. Колот [6] охарактеризував соціальну відповідальність як базовий чинник мотивації праці і управління; М. Малік [7], О. Шпикуляк [8], О. Саковська [10] розкрили аспекти соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств, їх важливість для досягнення сталого розвитку сільських територій, а також для збереження сільського способу життя.

Класична економічна теорія і наукові школи періоду утвердження управлінських моделей "людських відносин" у розуміння сфери соціальної відповідальності вкладали в основному питання створення комфортних умов праці. З поступовими змінами у підходах до організації підприємництва, управління розвинулися соціальні види діяльності підприємств — меценатство, соціальне підприємство.

Таким чином, сучасна теоретична основа визначення ролі соціальної відповідальності у розвитку підприємств базується на теоріях: корпоративної соціальної відповідальності; концепції сталого розвитку і зокрема інклюзивного функціонування організацій; соціальної справедливості; соціального підприємництва; соціально відповідального менеджменту; соціального капіталу. Але серед невирішених раніше частин проблеми — комплексне наукове теоретико-методичне опрацювання засад соціальної відповідальності на внутрігосподарському і зовнішньоекономічному рівні розвитку підприємств для поглиблення теорії питання, її осучаснення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є поглиблення наукових засад і узагальнення теоретичних концепцій визначення ролі соціальної відповідальності у розвитку підприємств, значимості й пропонуван-

ня аспектів оцінки в сільськогосподарському підприємстві.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ОБГРУНТУВАННЯМ ОДЕРЖАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Критеріями характеристик значимості і аналізу соціальної відповідальності у розвитку підприємств виступають результати соціально спрямованої діяльності. Така діяльність пов'язана з управлінням — менеджментом персоналу на внутрігосподарському рівні; стратегією соціалізації підприємства через формування соціального капіталу впровадженням суспільно значимих подій. У діяльності підприємства — вирішення соціальних проблем є одним із його завдань, які слід вирішувати для формування сприятливого внутрігосподарського і зовнішнього ринкового підприємницького середовища.

На наше переконання — соціалізація бізнесу протягом багатьох століть, забезпечила перетворення капіталістичного підприємництва на соціально спрямоване, адже висока конкуренція вимагає посилення соціальної відповідальності. Сучасні тенденції розвитку сільськогосподарського підприємництва відповідають критеріям залежності від соціальної відповідальності.

Доведено, що підприємницька діяльність передбачає не лише економічну, а й соціальну відповідальність, адже підприємства виконують не лише виробничу, господарську, соціальну роль. Господарська роль є статутною, а соціальна залежить від мотивації засновників бізнесу до підтримки соціальних та інших проектів, які не входять до статутних компетенцій. Шляхом таких дій утверджується соціальна значимість підприємства, торговельної марки, а у споживача формуються стимули купувати товари-послуги. Соціально відповідальні дії підприємця трансформуються в соціальну значимість. Соціальна значимість — це: підтримування і розвиток соціальної сфери; території; соціалізація робочого місця; побудова соціально-відповідальної структури господарювання; формування собівартості продукції з високою часткою соціально спрямованих витрат.

Соціальна відповідальність як явище формується і реалізується на різних рівнях відносин у підприємницькій системі: індивідуальний — керівник, працівник; організаційний господарський — корпоративний, колективний, виробничий, суспільний. Стан або ж рівень соціальної відповідальності залежить від організаційної культури, традицій менеджменту і від розвитку громадянського суспільства. Наприк-

РІВНІ ФОРМУВАННЯ І ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	
Рівні	Підходи до оцінювання
Підприємницький (господарський і формування кон'юнктурної позиції на ринку)	Оцінка соціальних складових собівартості виробленої продукції – наданих послуг. Визначення стану охоплення ринку, ставлення до спонсорування соціального розвитку сільських територій
Загальносуспільний (соціалізація бізнесу)	Аналіз відношення до фінансової підтримки заходів культури і спорту, а також ефектів соціального підприємництва
Індикатори оцінки рівня соціальної відповідальності підприємства	
На підприємницькому рівні (господарський і формування кон'юнктури на ринку)	Витрати на оплату праці. Відрахування на соціальні заходи. Орендна плата за земельні частки (паї) та майнові паї. Цінова і маркетингова політика
На загальносуспільному рівні (соціалізація бізнесу)	Фінансові трати підприємства на реалізацію соціальних інфраструктурних та інших проєктів

Рис. 1. Схема переліку складових оцінювання рівня соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано автором.

лад, соціальна відповідальність у виробничому аспекті характеризує ставлення підприємців до працівників. Підприємства, які забезпечують вищі соціально спрямовані витрати у сфері господарювання є більш соціально відповідальними. Соціальна відповідальність визначає соціальну конкурентоспроможність, адже формується витратами — впливає на залученість робочої сили, мотивації господарського розвитку пов'язані з чинником нематеріального плану.

Вважаємо, що соціальна відповідальність підприємства — це результативна ознака його діяльності, яка полягає у бажанні (чи навпаки — небажанні) підприємця, за певних умов та наявних можливостей, підтримувати (не підтримувати) реалізацію соціальних проєктів. Соціальну відповідальність слід відділяти від соціального підприємництва як статутної цілеспрямованої діяльності з реалізації місії, яка пов'язана з соціально-значимими проєктами, але виділяються галузеві особливості — сільськогосподарського підприємництва. Соціально відповідальне підприємство — один із стратегічних чинників збалансування соціально-економічних інтересів жителів села, фактор сталого розвитку сільських територій, механізм забезпечення інклюзивності.

Сільськогосподарське підприємство — це основний сектор реалізації економічного потенціалу сільських територій, адже підпри-

емницькі сільськогосподарські структури реалізують соціальну відповідальність через механізми селозбереження. Проте на практиці соціальна складова у розвитку сільськогосподарських підприємств, а значить соціальна відповідальність не стоїть як першочергова — на першому місці максимізація прибутку. Капіталістичний спосіб виробництва системно утвердився як основна модель господарювання, підприємці намагаються максимізувати прибуток мінімізуючи соціальні виробничі витрати і майже не беручи на себе соціальних непідприємницьких витрат.

Соціально відповідальний бізнес не характерне явище для сучасного українського сільського господарства, що зумовлено відсутністю гарантій для існування самих підприємств, наприклад у зв'язку з недореформованістю земельного ринку. Проте розвиток сільськогосподарських підприємств не може бути таким, що повністю ігнорує проблеми соціального розвитку території — розміщення, адже сільське господарство і село є фактично єдиним цілим.

Соціальна відповідальність передбачає отримання соціального ефекту від господарської діяльності, а даний ефект полягає у спроможності виробництва задовольняти інтереси споживачів соціально значимими, якісними продуктами за доступними цінами тощо. Також вважаємо, що соціальна відповідальність

сільськогосподарських підприємств — це культура поведінки підприємців на внутрігосподарському рівні (менеджмент створення соціально-економічних умов і мотивації праці) і в зовнішньому світі (підтримка розвитку території, сільської громади). Тим самим формуємо модельну схему переліку складових підходу до оцінювання рівня соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

У методичному і прикладному контексті дослідження зазначаємо про соціальну відповідальність як результативну дію підприємства по-відношенню до різних учасників господарської діяльності (засновники, наймані працівники, власники земельних часток-паїв — орендодавці), а також відносно сільської території. Склад показників, які доцільно використовувати для оцінки залежить від статусу суб'єкта відносно якого оцінюється рівень соціальної відповідальності. Зазвичай це економічні параметри соціальної результативності виробництва, які забезпечує виробничий сектор — рівні оплати праці, витрат на соціальні заходи (показують наскільки соціально орієнтованою є господарська діяльність підприємства). Соціально відповідальний підприємець зацікавлений у формуванні соціально ефективних, стимулюючих внутрігосподарських відносин на підприємстві, а також у розбудові сільської території.

Сільськогосподарська діяльність є особливою сферою виробництва, у якій беруть участь специфічні фактори і для якої характерні відмінності в організації господарювання. Це означає, що виробнича система по-особливому спрямовується на досягнення результату. Зміни в організації підприємницьких структур українського сільськогосподарського комплексу відзначаються кардинальністю. Вони значно вплинули на ефективність виробництва, а також на ставлення господарів до соціальної складової його організації, що потрібно пов'язувати з мотивацією праці, соціальною відповідальністю. Тобто змінилися умови забезпечення соціального розвитку і мотивації підприємця розвивати соціально відповідальний бізнес, фінансувати програми соціального розвитку села.

Проте комфортне внутрішнє середовище сільгоспідприємства, ефективна мотивація до праці — це маркер соціальної відповідальності, економічних її параметрів. Сільськогосподарське виробництво формує соціальну відповідальність забезпеченням зайнятості селян,

оплатою праці, вкладеннями у розвиток сільських територій (освітня, торгівельна, транспортна інфраструктура). Структура вирощуваних культур, склад тваринницьких галузей, формує передумови для обсягу зайнятих на виробництві, а також встановлює рівень соціальних виробничих витрат — це також маркери соціальної відповідальності, соціалізації підприємництва.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Соціально-економічні засади розвитку сільськогосподарського підприємництва на селі потрібно розглядати у фокусі особливостей сільського розвитку, чинником природного начала. Наприклад, сільськогосподарські підприємства, а якщо дивитися ширше сільськогосподарські товаровиробники — залучені як до безпосередньо господарської діяльності в аграрному виробництві, так і до процесів соціально-економічного забезпечення розвитку сільських територій. Тобто виконують дуже важливу соціально-економічну роль як сектор зайнятості, створення додаткового продукту, здійснюючи функції охорони і збереження сільського навколишнього середовища тощо. Цим самим вони вбудовані в соціально-економічну модель життя і господарювання на селі як продуктивна сила, соціальні агенти, носії соціальної функції. В сучасних умовах діяльність сільськогосподарських підприємств характеризується безліччю проблем соціально-економічного значення. Реалізація ефективності господарювання залежить від рівня, стану соціальної відповідальності по-відношенню до формування мотивації персоналу через оплату праці, витрати на соціальні заходи. Реальність ж господарювання відзначається особливостями соціальної відповідальності підприємця щодо мотивації працівників, зайнятих на виробництві. Це питання стосується вартості, яку підприємці спрямовують на витрати соціально-трудового характеру — за їх рівнем слід оцінювати аспекти соціальної відповідальності у виробництві. Соціальну відповідальність сільськогосподарських підприємств доцільно розділити на сектори: один з яких — виробничий: представлений соціально-спрямованими витратами у структурі собівартості продукції, забезпечує сферу зайнятості населення і здобутки виробництва; а інший — невиробничий (витрати на соціальний розвиток сільської території).

Література:

1. Сміт Адам. Дослідження про природу і причини багатства народів / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. Київ. 2018. 736 с.
2. Форд Генрі. Моє життя та робота / пер. з англ. Уляни Джаман. Київ. 2016. 344 с.
3. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. К.: Основи. 2001. 670 с.
4. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to increase its Profit. New York Times Magazine. September. 13. 1970. P. 122—126.
5. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации; пер. с англ. Москва, 423 с.
6. Колот А.М. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади / Україна: аспекти праці [Електронний ресурс]: наук.- екон. та сусп.-політ. журнал / Вид-во "Праця"; гол. ред. О. Варецька. 2011. №3. С. 3—9.
7. Малік М.Й. Інституціональне середовище та формування соціальної відповідальності аграрних підприємств / Малік М.Й., Мамчур В.А., Шпикуляк О.Г. Економіка АПК. 2017. №12. С. 5—13.
8. Шпикуляк О.Г. Динаміка становлення соціального капіталу на селі. Економіка АПК. 2006. № 6. С. 140—148.
9. Борнштейн Д. Как изменить мир: Социальное предпринимательство и сила новых идей. Пер. с англ. М. Альпина Паблишер, 2012. 499 с.
10. Sakovska O. Socio-economic institutions for development of cooperation. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2018. Т. 4. № 27. С. 513—521. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v4i27.154368> (дата звернення: 15.11.2019).
11. Харитоновна Е.В., Крылова Е.М. Социализация предпринимательства как фактор роста национального богатства. Социально-экономические явления и процессы. 2014. Т. 9. №5. С. 76—83. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsializatsiya-predprinimatelstva-kak-faktor-rosta-natsionalnogo-bogatstva> (дата звернення: 18.02.2020).
12. Кочарная Г.Б. Социальная ответственность субъектов предпринимательства: история и современность. Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. 2014. №1 (29). С. 100—108. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-otvetstvennost-subektov-predprinimatelstva-istoriya-i-sovremennost> (дата звернення: 16.02.2020).

References:

1. Smit, A. (2018), *Doslidzhennia pro pryrodu i prychny bahatstva narodiv* [Research on the nature and causes of the wealth of nations], Kyiv, Ukraine
 2. Ford, H. (2016). *Moie zhyttia ta robota* [My life is that work], Kyiv, Ukraine.
 3. Blauh, M. (2001), *Ekonomichna teoriia v retrospektyvi* [Economic theory in retrospect], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
 4. Friedman, M. (1970), "The Social Responsibility of Business is to increase its Profit", *New York Times Magazine*, vol. September, 13, pp. 122—126.
 5. Druker, P. F. (2007). *Business and Innovation* [Business and Innovation], Vyliams, Moscow, Russia.
 6. Kolot, A. M. (2011), "Social responsibility of a person as a factor of sustainable social dynamics: theoretical principles", *Ukraina: aspekty prats*, vol. 3, pp. 3—9.
 7. Malik, M.I. Mamchur, V.A. and Shpykuliak, O.H. (2017), "Institutional environment and formation of social responsibility of agricultural enterprises", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 5—13.
 8. Shpykuliak, O. H. (2006), "Dynamics of social capital formation in the countryside", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 140—148.
 9. Bornshtein, D. (2012), *Kak yzmenyt myr: Sotsyalnoe predprynymatelstvo y syla novikh ydei* [How to change the world: Social entrepreneurship and the power of new ideas], Alpyna Pablysher, Moscow, Russia.
 10. Sakovska, O. Shpykuliak, O. Ushkarenko, Y. and Chmut, A. (2018), "Socio-economic institutions for development of cooperation", *Finan-sovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, vol. 4, no. 27, pp. 513—521. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v4i27.154368>
 11. Kharytonova, E.V. and Krylova, E.M. (2014), "The socialization of entrepreneurship as a factor in the growth of national wealth", *Sotsyalno-ekonomycheskye yavleniya y protsessy*, vol.9, no. 5, pp. 76—83, available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsializatsiya-predprinimatelstva-kak-faktor-rosta-natsionalnogo-bogatstva> (accessed 18 February 2020).
 12. Kosharnaia, H.B. (2014), "Social responsibility of business entities: history and modernity", *Yzvestiya visshykh uchebnikh zavedenyi. Povolzhskiy rehyon*, vol. 1 (29), pp. 100 — 108, available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-otvetstvennost-subektov-predprinimatelstva-istoriya-i-sovremennost> (accessed 16 February 2020).
- Стаття надійшла до редакції 02.03.2020 р.*